

з нашого погляду, вже старому, напр. 1909 — 1910 р.р. (стор. 194) Це явище дуже нагадує становище, в якому перебуває й проф. Ден: велика незгода є між означенням поняття економичної географії та самим підручником „Курс економіческої географії“ (Л. 1925 г.).

2) Класифікація галузів народного господарства повна, але чи можна зачислити до сільського господарства „лісництво, рибальство, ловецтво“ (стор. 3), тим більше, що, може, мимоволі, автор точно встановлює різницю між сільським господарством та цими заняттями (стор. 52), навіть зачисляє рибальство до промислів (стор. 21)?

3) Надано дисципліні характеру описового, головне ж, „з погляду географичних умов“ (стор. 3), крім того, автор вважає що „неоднакове природне оточення є причина того або іншого стану господарської діяльності народу, більшого або меншого розвитку окремих галузів народного господарства“ (стор. 4). А поруч із цим, по всій книжечці — така детальна оцінка соціальних та економічних явищ в їх історичному аспекті.

4) Неясна роль географичних умов: чи вони впливають чи обумовлюють господарську діяльність (стор. 4), а це — поняття різні.

5) Автор весь час подає матеріал про УСРР, як народно - господарчий організм в складі СРСР. Проте часами межі УСРР, про які обіцяє казати автор (стор. 3) — не виразні: тут бачимо „райони Володимир - Волинський та Ковельський“ (стор. 4), „Здолбуново“ (стор. 8), „Таганрог“ (стор. 9), „Буковина та Галичина“ (стор. 55), „Дубно“ (стор. 94).

6) Достатня кількість ліризму, що може мало свою рацію в „пособії для учащихся в средній школі и для всіх, интересующихся изучением экономической жизни на Украинѣ“ (К. 1919 г.). Правда, найсолідніший місця вже не попали в це видання.

7) Трапляються місця зовсім анахронічні: рух суден та пароплавів по Дністру (стор. 5), „фабрична інспекція“ (стор. 163), „повіти“ по УСРР (стор. 95), живе „Ларьок“ (стор. 121), „Бердянська округа“ (стор. 111), „школа пасічництва в Харкові“ (стор. 101), „Уманська та Харківська С.-Г. школи“ (стор. 100, очевидно, технікуми?).

8) Не добре виправлено текст, тому й можливі такі ляпуси: „м. Славянське на Харківщині“ (стор. 140), „Рибниця на Одещині“ (стор. 136), „Миколаївська губернія“ (стор. 142), Часово - Ярський район на Дніпропетровщині“ (стор. 137), „р. Лугань на Дніпропетровщині“ (стор. 148), „Туркестан“ (стор. 235).

9) Зайвий для підручника економічної географії матеріал, напр. про „статистичні методи“ (стор. 31 — 38), про „графічний метод“ (стор. 38 — 41), про теорії Тюнена (стор. 55 — 57) та Вебера (стор. 122 — 124).

10) Дуже широко вживано стари міри, хоча часами на тій самій сторінці подано й метричні міри.

Взагалі книжку хоча й перероблено, але мало: що було новим для підручника 1919 року, на нашу думку, повинно стати дуже старим в 1927 році.

Ці хиби значно злецінюють підручник, а потреба в книжках з економічної географії на сьогодні дуже велика.

Піщанин

Проф. Михайло Слабченко. Соціально-Правова Організація Січі Запорізької. Окрема відбитка з видання У. А. Н. — „Праці Комісії для вивчення історії Західно-Руського та Вкраїнського права“. Випуск третій. у Київі, 1927. Стор. 203 — 340.

Нова досить докладна робота одеського вченого про Січ з'являється дуже вчасно, як раз тоді, коли помічається зацікавлення цим питанням з боку вчених й коли дійсно є потреба розвізнати стару запорізьку „загадку“. В „п'яти розділах своєї нової монографії проф. М. С. Слабченко й робить спробу розвізнати запорізьке питання — і як історик, і як юриста. Тут подається досить цікава спроба з'ясувати принципи січового права, наявність соціальної диференціації в Січі та її „Вольностях“, розглядаючи керуючі в Січі органи влади то що. Робота збудована на численному матеріалі й часто та густо виявляє більш - менш самостійні погляди автора. Але ж, розуміється, далеко не у всім можна погодитися з автором. Перш за все у автора не в повній мірі помічається історична перспектива. Сам поділяючи життя Запорізької Січі на певні періоди (хоч і з деякими хитаннями — стор. 288, 294 — 5, 326, 333 й інші), автор частіше ілюструє свої загальні твердження даними XVIII в., порівнюючи мало звертаючись до XVII й ще менше до XVI в.

Торкнувшись питання про походження Січі й запорозького козацтва, автор підтримує в цьому такі положення. „Козацтво пішло від козакування“ (ст. 205); „козакування — це був промисел, приступний усім охочим“ (ст. 204); з часом „переходила людність з промислового стану на військовий“ (ст. 207 й 253) „утворення запорізької території вперше зафіксовано десь наприкінці XVI в. — на початку XVII в., інакше кажучи, на цю добу припадає поява козацтва“ (ст. 209). З цими твердженнями автора важко погодитися. У самого автора є усім відомий матеріал про досить стало існування запорізького козацтва значно раніше кінця XVI в. (пор. ст. 216, 218, 222, 253 — 254 й інші). Потім у автора ж зустрічаємо досить даних для того, щоб гадати, що в Запорізькому

війську йшов процес — не воєнізації промисловців, як гадає автор, а навпаки — капіталізації військових людей, що від військових справ з часом що - раз більше переходили на промислово - торговельні підприємства (пор. ст. 322 – 323, 324 – 325, 326 й інші). Взагалі автор надто мало звернув увагу на Запоріжжя XVI в. — воно у нього зостається досить темним, і тому питання про початок і походження козацтва автор по суті не розвязав. Теж можна сказати й про початок Січі й кількість січових притулків, яких автор чомусь нараховує 9 (ст. 254, взагалі 252 – 255).

Далі авторові слід закинути те, що він зовсім обминає питання взаємовідносин козацтва Січового - низового й хліборобсько - городового, також не ставить питання про походження Січової старшини. З'ясувати ці питання конче потрібно для доброго уявлення собі соціально - правової організації Січі й класової диференціації в ній. Останньому питанню автор надає особливої ваги: 1734 р. „коли козацтво поколося на класи“ (ст. 333) „Коли Запоріжжя виразно поділилося на класи“ (ст. 330). То правда, що перехід під повну владу Москви у 1734 р. значно відбився на загостренні класових відносин у землях „Вольностей“ запорізьких, але, розуміється, класова диференціація, і досить виразна, виявлялась на Запоріжжі досить рано — ще з часів Лясоти (1594 р.) й йшла повагом протягом XVIII в., жаль, що на це не звернув потрібної уваги автор.

Авторові ще можна закинути, що він не раз суперечить собі, невдало висловлюється, неточно цитує джерела. Але про все те нова робота проф. М. Є. Слабченка про Запоріжжя дуже змістовна й буде мати величезне значення в розумінні нової постановки вивчення історії Запоріжжя; безумовно залишить певний слід в нашій історіографії.

Володимир Пархоменко